

Het familiefonds dat het werk van Commonland ondersteunt heeft een aparte pot voor experimenten, zoals met de teelt van azolla in sloten.

Foto: Peter Meijman

Internationaal beproefde aanpak ook in het **Hollandse veenweidegebied**

Vorig jaar startte Commonland, bedrijf van duurzame Top 100 nummer 1 Willem Ferwerda, een project in Nederland. Na hun succesvolle ervaringen om ecologisch en economisch herstel aan elkaar te koppelen in droge, en geërodeerde streken in Spanje, Australië en Zuid-Afrika, streken ze in 2016 neer in de natte Utrechtse en Noord-Hollandse veenweidegebieden. Hoe verloopt de aanpak hier?

Door **Miranda Koffijberg**

In de Zuid-Spaanse regio Altiplano werken honderden boeren samen met Commonland aan het herstel van 630.000 ha door erosie gedegradeerde grond. Met succes: de nieuwe kansen voor amandelteelt trekt weer jongeren naar het ontvolkte gebied. Vergelijkbare successen zijn er in de overbegraasde Baviaanskloof in Zuid-Afrika en de geërodeerde Wheatbelt in West-Australië. Lokale initiatieven voor herstel van bodem, waterkwaliteit en biodiversiteit bieden bewoners weer perspectief.

DROGE OF NATTE GRONDEN: PROBLEEM IS UNIVERSEEL

De problemen van kale, droge vlakten in zuidelijke regio's versus de groene Hollandse polders: het lijkt heel andere koek, maar de opgaven zijn in de kern hetzelfde, zegt Eva Fransen, econoom en milieukundige bij Commonland. "Je ziet wereldwijd op grote schaal dat slechte bodems boeren dwingen te stoppen, of dat nou te droge of te natte gronden zijn. En dat landbouw en natuur steeds verder uit elkaar komen te

staan. Het zijn universele problemen." Het doel van Commonland is in alle gebieden waar ze werkt ook hetzelfde: samen met de bevolking nieuwe perspectieven ontwikkelen door te zoeken naar landgebruik 'met een lage impact op de natuurlijke omgeving en een hoge opbrengst'.

80 CM BODEMDALING

In de veenweidegebieden in Noord-Holland en Utrecht voelen lang niet alle boeren zich gedwongen - op afzienbare termijn - te stoppen, maar een zonnig toekomstperspectief is er ook niet. Tachtig centimeter in veertig jaar, zo ver daalde bijvoorbeeld de bodem rond de boerderij van rundveehouder Hendrik Kreuger in Loenersloot, een van de boeren met wie Commonland als eerste in gesprek ging. Het stoepje aan de wetering waar zijn oma eens de lakens schrobde, torent nu boven het maaiveld uit. Die sterke bodemdaling, de teruglopende bodemkwaliteit, water dat tegen

steeds hogere kosten moet worden weggepompt, het verlies van weidevogels: zowel voor overheid als voor een groeiend aantal boeren zijn de problemen aanzienlijk. Boeren hebben ook moeite opvolgers te vinden, zien weinig uitbreidingskansen en beseffen vaker dat de huidige manier van melkveehouden niet langer vol te houden is.

VERKENNINGSTOCHT

In de verkenningszoektocht van Commonland naar gebieden in Nederland met problemen met het huidige landgebruik, scoorden de veenweiden van Amstelland, Waterland en de Vechtstreek dan ook hoog. Vooral omdat er hier veel kansen leken te liggen om ecologisch herstel te koppelen aan economisch herstel. Want hier komt nog relatief veel natuur voor, bedrijven zijn kleinschalig en de nabij gelegen steden vormen een potentieel grote afzetmarkt voor duurzame regionale producten. Dus hier gingen vijf medewerkers van Ferwerda in 2016 aan de slag. Met het commitment voor twintig jaar. Dat kunnen ze bieden

Bodemkwaliteit is een thema dat sterk leeft onder de boeren

In bijeenkomsten wisselen boeren ideeën uit voor meer biodiversiteit, betere bodem- en waterkwaliteit én tegelijkertijd economisch voordeel

omdat een familiefonds meerjarig in het project investeert, naast bijdragen van het ministerie van EZ en de provincie. Fransen: "Wij gaan alleen in zee met partijen die beseffen dat het een lang proces is om een goed toekomstperspectief voor een groot gebied te ontwikkelen. Dit familiefonds geloofd sterk in deze aanpak."

NIEUWE PRODUCTEN VINDEN

De eerste jaren van het project staan in het teken van het ophalen van ideeën hoe de 'returns' – in de vier categorieën – te behalen zijn. En om die met elkaar uit te testen. Commonland sloot aan bij een al bestaand initiatief van Natuurmonumenten in de Vechtplassen om te kijken of ze meer kunnen samenwerken met boeren - van pachter naar partner. Dat gaf ook invulling aan de wens van Natuurmonumenten is om met landbouwbedrijven te werken die minder stikstof uitstoten, meer kringlopen sluiten en biodiversiteit bevorderen. Met een groep

“Willen ideeën gaan werken, dan moeten ze echt uit de ondernemers zelf komen. Waar zit bij hen de energie?”

van acht pachtboeren – zes gangbare, (nu) twee biologische bedrijven – werden ideeën uitgewisseld om meer biodiversiteit, een beter bodem- en waterkwaliteit met tegelijkertijd ook een economisch voordeel te realiseren. Ideeën voor verdienmodellen dus, zoals daar in heel Nederland over wordt gepuzzeld. Geen gemakkelijke opgave, weet Fransen. "Onze insteek is dat, willen ideeën gaan werken, ze echt uit de ondernemers in het gebied zelf moeten komen. Waar zit bij hen de energie? Veel mogelijke nieuw

te vermarkten producten komen uit de onderzoekhoek, een beetje vanaf de tekentafel, zoals bijvoorbeeld het telen van lisdoddes. Maar het moet in gezamenlijkheid, samen onderzoeken, samen leren, samen experimenteren. Wij beginnen liever bewust bij waar de boeren zélf ook kansen zien."

BODEM

Dat bleek heel duidelijk investeren in de kwaliteit van de bodem. Een lezing van bodembiooloog Rene Jochems die Commonland organiseerde, sprak zo aan, dat de boeren graag op hun eigen bedrijf de bodem onderzocht wilden hebben. Vervolgens ontwikkelden ze samen ideeën voor verbeteringen. Fransen: "We starten een experiment op 60 ha grond met het strooien van kalk en zeezout – als kunstmestvervangende boost aan de bodem en bodemleven. Het zout vult sporenelementen aan die belang-

RETURN OF INSPIRATION

Giving people hope and a sense of purpose

RETURN OF SOCIAL CAPITAL

Bringing back jobs, business activity, education and security

RETURN OF NATURAL CAPITAL

Restoring biodiversity, soil and water quality

RETURN OF FINANCIAL CAPITAL

Realizing long-term sustainable profit

20

A long-term approach is important as it takes approximately 20 years – or one generation – to restore a landscape

FILOSOFIE

Het begrip 'opbrengst' (return) staat centraal in de filosofie van Commonland. En die is nadrukkelijk breder bedoeld dan geld alleen. Cruciaal, draagt Ferwerda in lezingen en presentaties uit, is dat de bevolking van gebieden met landdegradatie weer hoop krijgt, dat wat ze verloren is – zingeving, inkomen, natuurwaarden enz. – weer terug kan komen. Want waar de weg naar beneden ging, kan ook de weg naar boven weer worden ingezet. In elk project wordt gefocust op het halen van vier samenhangende returns: inspiratie (zien bewoners weer zinvol perspectief?), sociaal (banen, zekerheid), ecologie (biodiversiteit, bodem en waterkwaliteit) en economie (financieel rendement).

Een andere pijler is de langetermijn aanpak. Eva Fransen: "Als we ergens aan de slag gaan dan committeren we ons voor twintig jaar. Want de problemen die in een gebied spelen zijn niet zomaar opgelost. Het vraagt om uitzoeken, samen experimenteren en ook utoen mogen maken. Dat laatste is lastig s je binnen drie of vier jaar resultaat moet ten zien. De boeren met wie we werken enken zelf ook in generaties, dus daar sluit at goed bij aan."

rijk zijn voor grasproductie en een gezond bodemleven. Dit najaar starten we een cursus gezonde bodem, daar wordt al goed op ingetekend."

EXPERIMENTEN

In de experimenteerfase mogen in de filosofie van Commonland ook fouten worden gemaakt. Het familiefonds heeft zelfs een aparte pot voor experimenten (pilots) met alternatief landgebruik en nieuwe producten van de veenweidegrond, en om ervaringen daarmee te delen. Fransen: "Boeren leren het meest van andere boeren, zo is onze ervaring. En wij maken duidelijk dat er ook best wat mis mag gaan." Zo startte een van de boeren met teelt van azolla in nieuwe gegraven sloten op een nat perceel. Azolla (geen exoot) kan als eiwitrijke waterplant geïmporteerde soja vervangen, dus is klimaatvriendelijk en lokaal veevoer. Maar de plant verdween in de loop van het seizoen uit de sloten, net als elders in

Nederland. "We beginnen weer opnieuw, maar het niet slagen mag óók worden gezien – letterlijk in de filmpjes die we van alle experimenten maken. Zet je alleen succesnummers op het podium, dan is het gevaar dat anderen zich daarmee niet identificeren. Ben je eerlijk, dan durven ze óók mee te doen."

BOSKASHI

Verdienmodellen die het team van Commonland en de betrokken boeren en natuurbeheerders uitproberen zijn, naast azollateelt, de verkoop van kruidenrijk maaisel uit natuurgebieden, een product dat andere boerenbedrijven nu invoeren uit Polen. En het maken van bokashi – compost op z'n Japans, waarbij gemaaide grassen worden gefermenteerd en vervolgens gebruikt of verkocht als bodemverbeteraar. Ideaal voor veenweidegebieden want het maaisel mag nat (en mét onkruiden) het fermentatieproces in. Een ander

idee is de aanleg van een nat permacultuursysteem, ooit ontwikkeld door de Azteken: akkers met watergangen waar plek is voor visteelt, rivierkreeft en biomassa. En de aanpak waar Commonland in Spanje veel succes mee boekte met amandelteelt: de opzet van een coöperatie van telers én de verwerker, waarbij die laatste de aangesloten boeren een hogere prijs betaalt voor hun waar vanaf het moment dat ze instappen. Fransen: "Die extra opbrengst stoppen de boeren in het herstel van hun grond. We verkennen of dit systeem hier op te zetten is voor melkveehouders, zodat zij met extra opbrengsten voor hun melk stappen kunnen zetten in het herstel van de bodem en de natuurwaarden. Het gaat dan niet om bio-melk, maar melk waarmee je een ondernemer helpt die kant op te gaan. Het Spaanse voorbeeld laat zien dat het kan."

Zo komen internationale ervaringen met landgebruik de Hollandse polders in.

‘Ondernemers verdiepen zich steeds serieuzer in wat het betekent om na-tuur-inclusief te werken’

OPSCHALING

Dit type producten uit een natuur-inclusieve landbouw lijken vooral nicheproducten te zijn. Wageningen Economic Research onderzocht dit voorjaar de opschalingskansen daarvoor en was er kritisch over (zie Landwerk nr. 2, 2017). Hoe ziet Fransen dat? “Het gaat inderdaad vaak eerst om nichemarkten, maar je moet ergens beginnen. We zitten hier in een gebied met enorme groep consumenten. Van al het voedsel dat in Amsterdam wordt gegeten, komt slechts een fractie uit de eigen regio terwijl de potentiële vraag 20 procent is. Onze ervaringen met de Spaanse amandelcoöperatie laat zien het op grote schaal kán. Juist ook omdat ze in Spanje een grote groep boeren weten mee te nemen in een transitie, in plaats van alleen maar de boeren te belonen, die het al heel goed doen. De coöperatie exporteert inmiddels veel naar Duitsland. Er is een goed verhaal te vertellen.”

“Je moet een grote groep boeren weten mee te nemen, in plaats van alleen de boeren te belonen die het al heel goed doen”

BEWEGEN

Al bottom-up pionierend met een kleine, maar groeiende groep deelnemers lijkt na dit eerste jaar in dit veenweidegebied de hoop op nieuwe perspectieven te groeien. “Bij de boeren en ook natuurbeheerders, met name Natuurmonumenten als belangrijke speler, begint steeds

meer enthousiasme te komen,” zegt Fransen. “Na jaren waarin natuur en landbouw steeds verder uit elkaar groeiden, is er nu ook een beweging ontstaan waarbij men probeert weer dichter naar elkaar toe te bewegen en elkaar te versterken. We zijn er nog niet, we hebben onszelf drie jaar de tijd gegeven om een robuust model te bouwen in de samenwerking tussen Natuurmonumenten en boeren, waar beide kanten profijt van hebben. Boeren verdiepen zich steeds serieuzer in wat het betekent om natuur-inclusief te boeren, terwijl Natuurmonumenten meedenkt hoe het natuurbeheer kan bijdragen aan een economisch gezonde bedrijfsvoering. Het is nog een bescheiden groep partijen, maar door de bodemcursus bijvoorbeeld en de verschillende pilots zullen steeds meer mensen aanhaken. En we zijn voorlopig niet weg.”

www.commonland.nl